

Mısır Arapçasında Organ Adlarıyla Kurulmuş Bazı Deyimler ve Türkçedeki Karşılıkları

Rahma Ibrahim Mohammed ABDULATIF*

Araştırma Makalesi

ÖZET

Deyimler, bir dilin söz varlığını ve kavram zenginliğini yansıtan önemli yapı taşlarıdır. O ifadeler toplumların deneyimlerinden ve kültürel birikimlerinden beslenir. Arapça-Türkçe deyimler üzerine yapılan çalışmaların genellikle klasik Arapçaya odaklandığı ve modern Arap lehçeleriyle alakalı yapılan akademik çalışmaların ise yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Bu çalışma, Mısır Arapçasında organ adları içeren deyimleri ve Türkçedeki karşılıklarını incelemeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda Mısır Arapçasındaki deyimler üzerine yazılmış kapsamlı ve güncel bir çalışma özelliğine sahip olan 1992’de A. Aziz tarafından yazılmış “*El-Kinayetu'l-‘Ammiyye El-Massriye*” adlı çalışmada yer alan ve içinde organ adları bulunan elli deyim incelenmiştir. Deyimler, yalnızca anlam düzeyinde benzeşenler ve hem anlam hem de ifade düzeyinde benzeşenler olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Ayrıca, her iki dildeki deyimlerin fiil ile kalıplaşıp kalıplaşmadığı gözlemlenerek değerlendirme yapılması hedeflenmiştir. Mısır Arapçasındaki deyimler orijinal biçimleriyle aktarılmış, sözlük anlamları verilmiş ve Türkçe karşılıkları belirlenmiştir. Türkçe karşılıkların tespitinde Ömer Asım Aksoy’un “*Atasözlere ve Deyimler Sözlüğü*”, Deniz Öztürk’ün “*Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*” adlı çalışmaları ve Türk Dil Kurumu’nun çevrim içi kaynakları kullanılmıştır. Yalnızca anlam düzeyinde benzeşen otuz dokuz adet deyim tespit edilirken her iki dilde hem anlam hem de ifade düzeyinde benzeşen on bir adet deyim saptanmıştır. Çalışmanın sonucunda iki dile ait deyim varlığının benzerliği ve deyimlerde organ adlarının ne kadar önemli bir yere sahip olduğu gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deyimler, organ adları, Mısır Arapçası, Türkiye Türkçesi.

*Doktora Öğrencisi, Rahma Ibrahim
Mohammed Abdulatif, Kocaeli
Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-5855-8977
E-posta:
rahmahegazy914@gmail.com

Başvuru Tarihi: 11.01.2025
Kabul Tarihi: 07.05.2025
Yayınlanma Tarihi: 20.06.2025

Atıf: Abdulatif, R. İ. M. (2025). “Mısır Arapçasında Organ Adlarıyla Kurulmuş Bazı Deyimler ve Türkçedeki Karşılıkları”, *BUEFD*, 10(1), 161-182.
<https://doi.org/10.70916/buefd.1618063>

Some Idioms Established with Organ Names in Egyptian Arabic and Their Equivalents in Turkish

Rahma Ibrahim Mohammed ABDULATIF*

Research Article

*PhD Student, Rahma Ibrahim
Mohammed Abdulatif, Kocaeli
Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-5855-8977
E-mail:
rahmahegazy914@gmail.com

Submitted Date: 11.01.2025
Accepted Date: 07.05.2025
Published Date: 20.06.2025

Citation: Abdulatif, R. İ. M. (2025).
"Some Idioms Established with
Organ Names in Egyptian Arabic
and Their Equivalents in Turkish",
BUEFD, 10(1), 161-182.
<https://doi.org/10.70916/buefd.1618063>

ABSTRACT

Idioms are important building blocks that reflect the vocabulary and conceptual richness of a language. These expressions are nourished by the experiences and cultural accumulations of societies. The studies on Arabic-Turkish idioms generally focus on classical Arabic and research on modern Arabic dialects are insufficient. This study aims to examine idioms containing organ names in Egyptian Arabic and their Turkish equivalents. In this regard, a comprehensive and up-to-date study on Egyptian idioms, written by A. Aziz in 1992 and titled *El-Kinayetu'l-'Ammiyye El-Massriye*, was examined. Among the idioms included in this work, fifty idioms containing names of body organs were analyzed. The idioms were classified into two main categories: those that are similar only in meaning and those that are similar in both meaning and wording. Additionally, the study aimed to evaluate the idioms in both languages by observing whether they had become fixed expressions with verbs. Egyptian Arabic idioms were transferred in their original forms, their dictionary meanings were given and their Turkish equivalents were determined. In determining the Turkish equivalents, Ömer Asım Aksoy's "Dictionary of Proverbs and Idioms", Öztürk's "Compound Verbs That Have Fused in Meaning in Turkish" and the online resources of the Turkish Language Association were used. While thirty nine idioms that were not similar in terms of expression but matched each other in terms of meaning were identified, eleven idioms that were exactly equivalent in terms of both meaning and expression were identified in both languages. As a result of the study, the similarity between the idioms of the two languages and the importance of organ names in idioms have been demonstrated.

Keywords: İdioms, organ names, Egyptian Arabic, Turkish.

Giriş

Deyimler, yalnızca konuşma dilinin bir unsuru değil, aynı zamanda edebiyat, medya ve günlük iletişime anlam ve estetik katan birer ifade aracıdır. Bu ifadeler, anlatımı güçlendiren, cümlelere derinlik ve renk kazandıran yapılar olarak dilin zenginliğini ve bir toplumun kültürel dokusunu yansıtmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurularak iki farklı dildeki deyimlerin anlam ve kullanım alanlarının incelenmesi, iki farklı halkın kültürel ve düşünsel yakınlığını anlamamıza imkân sağlayabilmektedir.

Mısır'daki Türk varlığı 9. yüzyılda Tolunoğulları (868-905) ile başlamış, 16. yüzyılda Yavuz Sultan Selim'in 1517 tarihli seferiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Mısır'ın Osmanlı Devleti'nin yönetiminde bulunduğu bu dönemde, İslâm medeniyetinin ortak paydasında buluşan bu iki halk, artık idarî, malî, sosyal ve askerî alanlarda da birlikteliğe kavuşmuştur. Mısır'a göç eden Türkler beraberlerinde âdet, gelenek ve göreneklerini de getirmişlerdir. Zamanla akrabalık bağları ve toplumsal etkileşimler aracılığıyla yerel halk ile daha derin bir bütünleşme sürecine girmişlerdir (İslamoğlu, 2010, s. 144). Bunun neticesinde, Türk ve Mısır kültürleri arasında gerek anlam gerek kullanım münasebetleri açısından birbirine kelimesi kelimesine aynı olan veya benzeşen deyimler bulunabilmektedir.

Deyimler hem Mısır Arapçasında hem de Türkçede, kültürel ve dilsel zenginliği temsil eden önemli unsurlardır. Özellikle organ adlarıyla kurulan deyimler, insanların günlük yaşamlarında, kültürel normlarında ve düşünce yapılarında derin bir yere sahiptir. İnsanlar asırlar boyunca kullandıkları dilde ilk önce kendileriyle ve etraflarındaki nesnelerle alakalı ifadeleri dile getirmişlerdir. Böylelikle organ adları dilin ilk malzemelerinden olmuş, deyimler de bu durumdan nasibini almıştır. Öyle ki organ adlarıyla kurulmuş deyimlerin sayısı bir hayli fazladır. Türkçedeki deyimlere bakıldığında baş, göz, el, yüz, yürek gibi organ adlarıyla kurulmuş deyimlerin sayısının yüksek olduğu görülmektedir (Aksan, 1996, s. 26). Bu nedenle, organ adlarıyla oluşturulan deyimler, Türkçe ve diğer diller arasındaki karşılaştırmalı çalışmalara konu olmuştur. Bu alanda, özellikle Türkçe ile Modern Arapça üzerine yapılan birkaç akademik çalışma bulunmaktadır.

Tayyibe Nur Cır'ın "*Vücut organlarını içeren Arapça-Türkçe deyimler karşıtsal analiz*" adlı yüksek lisans tezinde, Arapça ve Türkçedeki göz, burun, baş, kulak ve el organlarını içeren deyimler karşıtsal analiz yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, her iki dilde organ adlarını içeren deyimleri karşılaştırmalı bir analize tabi tutarak Arapça ve Türkçe arasındaki dilsel ve kültürel benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır (2003, s. 3).

Kocabıyık, Kur'an'da geçen "el" ve "yüz" kelimelerini içeren deyimlerin Türkçeye çevirilerini değerlendirerek bu tür ifadelerin doğru ve anlam bütünlüğünü koruyarak çevrilebilmesi için çeviri kuramlarının derinlemesine bilinmesi gerektiğini vurgulamıştır.

(2016, s.45). Hasan Taşdelen tarafından, Arap deyim ve atasözleri çerçevesinde el motifi incelenmiş, elin mecazi manalarına ve Kur'an-ı Kerimdeki kullanımlarına yer verilmiştir (2009, s. 228).

Diğer bir çalışma ise yabancı dil öğretimi bağlamında Wessam Eldin Mohamed Amin'in "*Türkçe ve Arapça organ adları içeren deyimlerin incelenmesi*" adlı yüksek lisans tezidir. Tezde yüz yedi deyim incelenerek deyimlerin yapısal ve anlamsal benzerlik ve farklılıkları belirtilmiştir. Çalışma göz, kulak ve burun organlarıyla kurulan deyimlerle sınırlı tutulmuştur. Ayrıca çalışmada öğrencilere deyim öğretimiyle alakalı önerilerde bulunulmuştur (2020, s.132-134).

Arapça-Türkçe deyimler üzerine gerçekleştirilen çalışmaların büyük bir bölümünün, klasik Arapçaya odaklandığı görülmüştür. Bu çalışmaların çoğunda, deyimlerin Türkçe karşılıkları çeviri veya açıklama yöntemiyle sunulmuştur. Ancak modern Arap lehçelerinde kullanılan deyimler, akademik incelemelerde yeterince ele alınmamıştır. Bundan dolayı bu alanda bir boşluk oluşmuştur. Bu çalışmanın temel amacı, Mısır Arapçasında organ adlarıyla oluşturulmuş bazı deyimleri Türkçe ile karşılaştırmak, anlam ilişkilerini analiz etmek ve Türkçe karşılıklarının organ adı içerip içermediğini incelemektir. Deyimler çerçevesinde uzun zaman aralarında siyasî, malî ve kültürel alışveriş yaşamış iki milletin düşünme tarzı ve dil mantıkları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu doğrultuda, Mısır deyimleri üzerine yazılmış kapsamlı ve güncel bir çalışma özelliğine sahip olan 1992'de A. Aziz tarafından yazılmış "*El-kinayetu'l-'Ammiyye El-Massriye*" adlı çalışmaya temel kaynak olarak başvurulmuştur. Aziz'in eserinde kendi döneminde ve kendisinden önceki dönemde yazılan en önemli eser olarak nitelenen Ahmed Teymur Pâşâ'nın eserindeki deyimler de yer almıştır. Aziz, eserinin giriş kısmında Ahmed Teymur Pâşâ'nın çalışmasında bulunan deyimleri incelediğini, kullanımı devam eden deyimleri de sözlüğüne aldığını, zamanla değişen deyimlerin güncel şeklini eklediğini ve döneminde kullanılan yeni deyimleri gösterdiğini ifade etmiştir (1992, s. 7,8).

Bu çalışmada yer alan organ adlarını içeren yüz elli dokuz deyim arasından makale sınırı içinde elli tanesi yalnızca anlam düzeyinde benzeşenler ve hem anlam hem de sözcük düzeyinde benzeşenler olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Her iki ana başlık altında organ adlarına göre alt başlıklara yer verilmiştir.

Mısır Arapçasındaki deyimler orijinal biçimleriyle aktarılmış, sözlük anlamları verilerek deyimlerin Türkçe karşılıkları belirlenmiştir. Türkçe karşılıkların tespitinde, Ömer Asım Aksoy'un "*Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*" ve Deniz Öztürk'ün "*Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*" adlı çalışmaları ile Türk Dil Kurumu'nun çevrim içi kaynakları kullanılmıştır.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

"Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman incelemesi, bir araştırma

problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini olanaklı kılmaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2002, s. 140-143).

Türkçe ve Arapçada deyim tanımı ile ilgili çeşitli fikirler ortaya konmuştur. Aksoy deyim “bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce” olarak açıklamaktadır (2015, s. 52).

Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde deyim “genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği; tabir” şeklinde tanımlanmaktadır (2024).

Çotuksöken ve Bek deyim en az iki kelimedenden yeni bir anlam ifade etmek amacıyla kurulan, biçim ve anlam bakımından kalıplaşmış kelime topluluğu olduğunu dile getirmektedir (2022, s. ix).

Dâvud “*Mu’cemu’l-Ta’bîret’ül-İstîlâhiyye fi’l-Arabiyyeti’l-Mu’asıra*” adlı Arapça-Arapça sözlüğünde deyim az sözle etkili ve açık bir şekilde kullanılan, anlam yoğunlaşmasında önemli bir rol oynayan, dili anlam açısından zenginleştiren, dilin anlatım ve kullanım imkanlarını geliştiren ve bir milletin ortak malı olan sözler biçiminde tarif etmiştir (2003, s. 12).

Fayid deyim birden fazla kelimedenden oluşan, konuşma dilinde de çok sık kullanılan, sözcüklerin tek tek anlamıyla değil bütünlüğünden meydana gelen, gerçek anlamlarından farklı anlama gelen ve yazmaya ya da konuşmaya renk katan sözcük öbeği olduğunu ifade etmektedir (2007, s. önsöz).

Her iki dilde deyimlerin yapısal olarak taşıdıkları bir özelliği de kimi zaman söz öbeği kimi zaman ise cümle şeklinde bulunabilmeleridir. Doğan Aksan deyimlerin yapısını incelemiş ve deyimleri “ad tamlaması, sıfat tamlaması, yüklemli olmayan sözcük bağdaştırmaları, eylemlikle kalıplaşmış yüklemli sözcük bağdaştırmaları, yüklemli tümce biçiminde kalıplaşmış deyimler ve deyimleşmiş ikilemeler” olarak sınıflandırmıştır (1996, s. 174-175).

Arapçada deyimler kelime grubu ve cümle olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İsim cümlesi ve fiil cümlesi olmak üzere Arapçada iki temel cümle yapısı vardır. Edat veya zarfla başlayan cümleler ise şibh-i cümle olarak sınıflandırılmaktadır (Ergüven, 2020, s. 21).

Bazı araştırmacılar Arapçadaki deyimleri tek ifadeler, birleşik ifadeler ve cümle olmak üzere üçe ayırırken bazıları da fiil cümlesi ve isim cümlesi olmak üzere iki başlık altında tasnif etmekte; bazıları ise cümle yapısındaki tabirler, şibhi-i cümle yapısındaki tabirler, birleşik isim yapısındaki tabirler, sıfat tamlaması yapısındaki tabirler ve harfi cer

ile ettiren fiil yapısındaki tabirler olmak üzere beş gruba ayırmaktadır (Delice, 2003, s. 19).

Mısır Arapçasındaki Organ Adları İçeren Bazı Deyimler ve Bunların Karşılığı Olan Türkçe Deyimler

1. Yalnızca Anlam Düzeyinde Benzeşen Deyimler

1.1. Tek organ Adıyla Kurulan Deyimler

1.1.1. Ayak Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"خطف رجله" (Aziz, 1998, s. 93).

Sözlük anlamı: Ayağını kaçırdı.

Kullanım münasebeti: Birinin çok hızlı gittiğini, acele ettiğini açıklama durumunda kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: "Dört nala gitmek" (Öztürk, 2018, s. 468).

Mısır Arapçasındaki deyimde organ adı kullanılırken Türkçe karşılığı olan deyimde organ adı bulunmamaktadır. İfade bakımından birbirleriyle uyuşmamaktadır. Fakat yapı bakımından aynıdır. Her iki deyim fiille kalıplaşmıştır.

1.1.2. Beyin Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"دماغه ناشفة" (Aziz, 1998, s. 102).

Sözlük anlamı: Beyni sert.

Kullanım münasebeti: Hiç kimsenin sözünü dinlemeyerek kendi istediğini yapan kişi için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: "Burnunun dikine gitmek" "inadım inat, adım Kel (Hacı) Murat" ve "keçi (eşek, katır) inadı" (Aksoy, 2018, s. 666, s. 880, s. 918).

Mısır Arapçasındaki deyimde "beyin" organ adı olarak yer alırken Türkçe karşılıklarının birinde "burun" organ adı bulunmaktadır. Her iki dilde deyimler ifade bakımından farklıdır. "Burnun dikine gitmek" deyimini "gitmek" fiiliyle kalıplaşmıştır. Fakat diğer Türkçe deyimler ve Mısır Arapçasındaki deyim yapı yönünden mutabık, isimle kalıplaşmıştır.

Organ adı ile kurulan ve aynı anlama gelen başka deyimlere rastlanmaktadır: "ركب رأسه" "başına bindi", "كبرت في دماغه" "beyninde büyüdü", "مخه زي الجزمة" "beyni ayakkabı gibi" (Aziz, 1992, s. 216, 249, 290). Türkçe karşılıklarıyla ifade açısından örtüşmemektedirler. Bu üç deyim farklı yapılarda kullanılmaktadır. "ركب رأسه" ve "كبرت في دماغه" deyimleri fiille kalıplaşmış, "مخه زي الجزمة" deyimini ise isimle kalıplaşmıştır.

"شواكيش في دماغه" (Aziz, 1992, s. 150).

Sözlük anlamı: Beyninde çekiçler (vardır).

Kullanım münasebeti: Gürültülü, patırtılı şeyler duymaktan yorulduğunu, başı ağrıdığını ifade etmek için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Başı kazan gibi (olmak)” (TDK, 2024).

Deyimlerde farklı organ adları bulunmaktadır. Mısır Arapçasındaki deyimde “beyin” organ adı kullanılırken Türkçe deyimde “baş” organ adı olarak kullanılmaktadır. Her iki deyim farklı ifadede oluşturulmuştur. Fakat deyimler yapı açısından aynıdır, fiille kalıplaşmamıştır.

"قلب دماغه" (Aziz, 1992, s. 212).

Sözlük anlamı: Beynini çevirdi.

Kullanım münasebeti: Çok gürültü yaparak birinin başını döndürüp rahatsız etmek durumunda kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Başında değirmen çevirmek” (Aksoy, 2018, s. 622).

Her iki deyim hem ifade hem de yapı bakımından farklılık göstermektedir. Mısır Arapçasındaki deyim “beyin” organ adını barındırırken Türkçe karşılığı olan deyim “baş” organ adını içermektedir. Her iki deyim “çevirmek” fiiliyle kalıplaşmıştır.

"قلبها في دماغه يمين وشمال" (Aziz, 1992, s. 213).

Sözlük anlamı: (Bir şeyi) beyninde sağ sol çevirdi.

Kullanım münasebeti: Bir şeyi yapmak için çok düşünmeyi ifade etmek için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Aklından geçirmek” ve “kafa yormak” (Aksoy, 2018, s. 555, 899).

Deyimlerde hem ifade hem de yapı yönünden farklılık bulunmaktadır. Mısır Arapçasındaki deyim ile Türkçe karşılıkları olan deyimler farklı organ adlarını barındırmaktadır. Mısır Arapçası deyimde “beyin” organ adı yer almış, Türkçe deyimde ise “kafa” organ adı kullanılmıştır. Diğer Türkçe karşılığı olan deyimde organ adı bulunmamaktadır. Deyimler fiil ile kalıplaşmış, Mısır Arapçası deyimde “çevirmek” fiili, Türkçe karşılıklarında “geçirmek” ve “yormak” fiilleri kullanılmıştır.

1.1.3. Boyun Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"رقبته قد السمسمه" (Aziz, 1992, s. 111).

Sözlük anlamı: Boynu susam kadardır.

Kullanım münasebeti: Birinin bir olaya karşı çok utandığını ifade etmek için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Yüzü kara” (Aksoy, 2018, s. 1135).

Anlam bakımından aynı olan iki deyim ifade yönünden örtüşmemektedir. Her iki deyimde farklı organ adları yer almaktadır. Mısır Arapçasındaki deyimde “boyun” organ adı yer alırken Türkçe karşılığı olan deyimde “yüz” organ adı kullanılmaktadır. Mısır Arapçasındaki deyim ve Türkçe karşılığı olan deyim fiille kalıplaşmamıştır.

Mısır Arapçasında organ adıyla oluşturulan ve aynı anlama gelen başka bir deyim daha mevcuttur: "أودي وشي فين من الناس" "yüzümü insanlardan nereye saklayayım?" (Aziz, 1992, s. 44). Bu deyim ve Türkçe karşılığı olan deyimde "yüz" organ adının kullanıldığı görülmektedir. Ancak Mısır Arapçasındaki deyim fiille kalıplaştığı için Türkçe deyimden yapı bakımından farklıdır.

1.1.4. Burun Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"خُلِّفَ في مناخيرِه" (Aziz, 1992, s. 95).

Sözlük anlamı: Ahlakı burnunda.

Kullanım münasebeti: Çektiği sıkıntıya artık dayanmaz hale geldiğini, çok sinirlediğini anlatmak maksadıyla kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: "Canı burnuna gelmek" (Aksoy, 2018, s. 672) ve "canı burnunda" (TDK, 2024).

Her iki dilde deyim "burun" organ adıyla oluşturulmuştur. Ancak ifade bakımından birbirlerine uymamaktadır. Mısır Arapçasındaki deyim ile Türkçe karşılığı olan "canı burnuna gelmek" deyimini yapı bakımından farklıdır. Türkçe ikinci deyim ise Mısır Arapçasındaki deyimle yapı açısından aynıdır. İkisi de fiil ile kalıplaşmamıştır.

1.1.5. Dil Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"لسانه متبري منه" (Aziz, 1992, s. 231).

Sözlük anlamı: Dili (tarafından) aforoz edilen kimse.

Kullanım münasebeti: Hep söven, sözleri küfürle dolu olan kimse için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: "Ağzı bozuk", "ağzı pis" ve "dili uzun" (Aksoy, 2018, s. 539, 546, 723).

Mısır Arapçasında organ adı içeren ve aynı anlamda olan başka deyimler de kullanılmaktadır: "لسانه مبرد" "dili törpü", "مسحوب من لسانه" "dilinden çekilen kimse" ve "متلفح" "diliyle örtülen" (Aziz, 1992, s. 231, 253).

Görüldüğü üzere her iki dildeki deyimlerde organ adları bulunmaktadır. Mısır Arapçası deyimlerde sadece "dil" organ adı farklı bağlamlarda kullanılmış, Türkçe karşılıklarının birinde "dil", diğer ikisinde "ağız" organ adı yer almıştır. Deyimler, ifade bakımından birbirlerine uymamaktadır. Mısır Arapçasındaki deyimler sıfat fiillerle kalıplaşmıştır. Türkçe karşılıkları kısaltma grubu yapısındadırlar.

1.1.6. Diş Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"أخذ ديله في سنانِه" (Aziz, 1992, s. 23).

Sözlük anlamı: Kuyruğunu dişlerine aldı.

Kullanım münasebeti: İmkân olunca hemen kaçıp kendini kurtarma durumunda kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: "Atın yüğrükse bin de kaç" (Aksoy, 2018, s. 592).

Mısır Arapçasındaki deyimde “diş” organ adı yer alırken Türkçe deyimde herhangi bir organ adı bulunmamaktadır. Dolayısıyla deyimler ifade yönünden aynı değildir. Fakat her iki dilde deyimler fiille kalıplaşmıştır. Mısır Arapçasındaki deyimde “almak” fiili, Türkçe deyimde ise “binmek” ve “kaçmak” fiilleri yer almaktadır.

"بقلع الدرس" (Aziz, 1992, s. 59).

Sözlük anlamı: Dişin çekmesiyle (...).

Kullanım münasebeti: Bir işin zorlukla gerçekleştirilmesini belirtmek için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Canını dişine takmak” ve “zar zor” (Aksoy, 2018, s. 675, 1141).

Hem Mısır Arapçasındaki deyimde hem de Türkçe karşılıklarının birinde “diş” organ adı yer almaktadır. İfade açısından hiçbir benzerlik yoktur. Ayrıca her iki deyim farklı yapılarla kurulmuştur. “Zar zor” deyimini ise organ adı içermemekte, ifade açısından Mısır Arapçasındaki deyimle örtüşmemektedir. Ancak her iki deyim isimle kalıplaşma bakımından benzer yapıya sahiptir.

1.1.7. El Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"أيده تتلف بحريير" (Aziz, 1992, s. 184).

Sözlük anlamı: Eli ipek içinde paketlenir.

Kullanım münasebeti: Usta, çok becerikli, çok hünerli kimse için söylenir.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Elinden hiçbir şey kurtulmamak”, “eli uz” (Aksoy, s. 758, s.761) ve “eli işe yatmak” (TDK, 2024).

Her iki dildeki deyimler “el” organ adı ile kurulmuştur. Fakat ifade açısından birbirleriyle örtüşmemektedir. Mısır Arapçasındaki deyimde “el” değerli bir elmas gibi gösterilerek ipekle paketlenir. Mısır Arapçasındaki deyim fiil ile kalıplaşmıştır. Türkçedeki “elinden hiçbir şey kurtulmamak” ve “eli işe yatmak” deyimleri fiil ile kalıplaşmışken “eli uz” deyimini isimle kullanılmıştır.

"أيده خفيفة" (Aziz, 1992, s. 46).

Sözlük anlamı: Eli hafiftir.

Kullanım münasebeti: Hırsız olan (kimse) için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Eli uzun” (TDK, 2024).

Görüldüğü üzere her iki deyimde “el” organ adı bulunmaktadır. İfade açısından deyimlerin arasındaki fark, “el” organ adı için farklı sıfatların kullanılmasıdır. Deyimlerin yapı bakımından birbirlerine uydukları görülmektedir. İki deyim de isimle kalıplaşmıştır.

"أيده ناشفة" (Aziz, 1992, s. 47).

Sözlük anlamı: Eli kuru.

Kullanım münasebeti: Birinin çok cimri olduğunu izah etme durumunda kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Acıkacağım diye sıçmaya korkar”, “ateş vursan duman vermez”, “eli sıkı” ve “eliyle koynunun arası kırk yıllık yel” (Aksoy, 2018, s. 524, 590, 762).

Mısır Arapçasındaki deyimde “el” organ adı olarak kullanılırken Türkçe ilk iki deyimde organ adı yer almamaktadır. Ancak diğer iki deyimde “el” organ adı bulunmaktadır. Her iki dilde deyimlerin ifade yönünden birbirlerine benzemediği görülmektedir. Mısır Arapçası deyim isimle, Türkçe karşılığı olan ilk iki deyim fiille kalıplaşmıştır. Fakat “eli sıkı” ve “eliyle koynunun arası kırk yıllık yel” deyimleri isimle kalıplaşmıştır.

Mısır Arapçasında organ adıyla oluşturulan ve aynı anlama gelen başka bir deyim daha vardır: “ماتخرش من إيدته الميه” “elinden su geçmez” (Aziz, 2018, s. 239) deyiminde de yine “el” organ adı olarak bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Mısır Arapçasındaki deyim ve Türkçe karşılıkları ifade bakımından birbirleriyle uyuşmamaktadır. Burada Mısır Arapçasındaki deyim fiille kalıplaşmıştır.

"حاطط إيدته في الميه البارده" (Aziz, 1992, s. 78).

Sözlük anlamı: Elini soğuk suya koydu.

Kullanım münasebeti: Hiçbir şeye aldırış etmeyen, duygusuz kimse için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Vurdum duymaz kör ayvaz” (Aksoy, 2018, s. 1097).

Mısır Arapçasındaki deyimde “el” organ adı yer alırken Türkçe deyimde herhangi bir organ adı bulunmamaktadır. Her iki deyim ifade yönünden farklıdır. Deyimler fiille kalıplaşmıştır. Mısır Arapçasındaki deyimde “koymak” fiili kullanılırken Türkçe deyimde “duymak” ve “vurmak” fiilleri yer almaktadır.

"رجع إيد ورا وإيد قدام" (Aziz, 1992, s. 45).

Sözlük anlamı: Bir el önde bir el arkada (olarak) geri döndü.

Kullanım münasebeti: Birinin istediğini elde edemediği geri döndüğünü ifade etmek amacıyla kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Eli boş dönmek” (TDK, 2024).

Her iki deyimde aynı organ adı bulunmaktadır. Ancak ifade bakımından tam olarak örtüşmedikleri görülmektedir. İki deyim yapı yönünden aynı olup “dönmek” fiili ile kalıplaşmıştır.

Mısır Arapçasında aynı anlamda kullanılan ancak “ense” organ adını barındıran başka bir deyim daha vardır: “رجع قفاه يقمر عيش” “döndü ve ensesi ekmeği ısıtıyor” (Aziz, 1992, s. 164). Burada deyimden farklı olduğu görülmektedir. Ancak yapı bakımından her iki deyim fiille kalıplaşmıştır. Mısır Arapçasındaki deyimde “ısıtmak” ve “dönmek” olmak üzere iki farklı fiil yer almaktadır.

1.1.8. Göz Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"طلع عينه" (Aziz, 1992, s. 162).

Sözlük anlamı: Gözü çıktı.

Kullanım münasebeti: Zor bir iş üzerinde uğraşarak güçlük çekmek anlamında kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Anası ağlamak”, “ter dökmek” ve “dokuz doğurmak” (Aksoy, 2018, s. 573, 729, 1072).

Mısır Arapçasındaki deyimde “göz” organ adı yer alırken Türkçe karşılıklarında organ adı bulunmamaktadır. Her iki dilde deyimler ifade açısından farklılık göstermektedir. Fakat yapı açısından aynıdırlar. Mısır Arapçasındaki deyim ve Türkçe karşılıkları fiil ile kalıplaşmıştır.

1.1.9. Kalp Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"قلبه أبيض (زي البفته)" (Aziz, 1992, s. 213).

Sözlük anlamı: Kalbi beyaz pamuklu kumaş gibi beyazdır.

Kullanım münasebeti: Kalbi temiz, saf olan ve herkesin iyiliğini düşünen kişinin durumunu ifade etmek amacıyla kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “İyi kalpli” (Aksoy, 2018, s. 893).

Her iki dilde “kalp” organ adı kullanılarak kalbin insanın içini yansıtan simge olarak kabul edildiği görülmektedir. İfade bakımından farklılık tespit edilmektedir. Her iki deyimde kalbi nitelemek amacıyla farklı sözcükler kullanılmaktadır. Deyimler aynı yapıya sahip olup fiil ile kalıplaşmamıştır.

"على قلبه مراوح" (Aziz, 1992, s. 182).

Sözlük anlamı: Kalbinin üzerinde pervaneler (vardır).

Kullanım münasebeti: Yavaş iş yapan, çabuk iş yapmayan veya yapamayan kimseler için söylenir.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Eli ağır” (Aksoy, 2018, s. 754).

Deyimlerde farklı organ adları görülmektedir. Mısır Arapçasındaki deyim “kalp” organ adını içermektedir. Türkçe deyimde “el” organ adı olarak kullanılmaktadır. Her iki dildeki deyim fiille kalıplaşmamıştır.

1.1.10. Karın Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"على لحم بطنه" (Aziz, 1992, s. 183).

Sözlük anlamı: Karnı etinin üzerinde.

Kullanım münasebeti: Hiçbir şey yemeden aç kalan kişinin halini anlatmak için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Aç acına” (Aksoy, 2018, s. 524).

Deyimler ifade bakımından örtüşmemektedir. Mısır Arapçasındaki deyim “karın” organ adı kullanılırken Türkçe karşılığı olan deyimde organ adı bulunmamaktadır. Deyimler yapı bakımından aynıdır, her iki deyimde fiil yoktur.

1.1.11. Kulak Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"ملص ودانه" (Aziz, 1992, s. 260).

Sözlük anlamı: Kulağını tuttu.

Kullanım münasebeti: Ceza olsun diye kulağını tutup bükerek çekmek ya da uyarmak için hafif bir ceza vermek anlamında kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “(Birinin) kulağını çekmek” (TDK, 2024).

Her iki deyimde “kulak” organ adı yer almaktadır. Fakat Mısır Arapçası eş dizimde “tutmak” fiili kullanılırken Türkçe deyimde ise “çekmek” fiili bulunmaktadır. Bu sebeple ifade bakımından birbirlerine uymamaktadırlar. İki deyim fiil ile kalıplaşmıştır.

Mısır Arapçasında “kulak” organ adı bulunan ve aynı anlama gelen başka bir deyim daha bulunmaktadır: "مسكه من صرصور ودنه" “kulağının memesinden tuttu” (Aziz, 1992, s. 264). Hem bu deyimde hem de Türkçe karşılığı olan deyimde “kulak” organı yer alsa da ifade itibarıyla farklılıklar görülmektedir. Her iki deyim de fiil ile kalıplaşmıştır. Yapı bakımından aynıdır.

"على ودنه" (Aziz, 1992, s. 184).

Sözlük anlamı: Kulağının üzerinde.

Kullanım münasebeti: Durup dinlenmeden sürekli çalışmayı anlatmak için söylenen bir ifadedir.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Dur durak (dur dinlen veya dur otur) yok” (TDK, 2024).

Mısır Arapçasındaki deyimde organ adı bulunurken Türkçe deyimde organ adı görülmemektedir. İfade açısından hiçbir benzerlik yoktur. Ancak her iki deyim isimle kalıplaşmış benzer yapıya sahiptir.

1.1.12. Omuz Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"ورينا عرض كتافك" (Aziz, 1992, s. 289).

Sözlük anlamı: Bize omuzların enini göster.

Kullanım münasebeti: Hemen çekil git buradan, hadi bakalım anlamında kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Çek arabanı” (Aksoy, 2018, s. 690).

Mısır Arapçası deyimde “omuz” organ adı bulunurken Türkçe karşılığı olan deyimde organ adı görülmemektedir. Aynı anlama sahip olan iki deyim ifade açısından birbirleriyle uyuşmamaktadır. Her iki dilde deyimler fiil ile kalıplaşmıştır. Mısır Arapçası deyim “göstermek” fiiliyle, Türkçe karşılığı olan deyim ise “çekmek” fiiliyle kalıplaşmıştır.

1.1.13. Parmak Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"زي الخاتم في صُباعه" (Aziz, 1992, s. 120).

Sözlük anlamı: Parmağında yüzük gibi.

Kullanım münasebeti: Karşı tarafın her istediğini yerine getirmek anlamında kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: "Avcunun içine almak", "(birini) parmağında oynatmak" (Aksoy, 2018, s. 594, 1005) ve "kukla gibi kullanmak" (TDK, 2024).

Mısır Arapçasındaki deyim "parmak" organ adını barındırmaktadır. Türkçe karşılıklarının biri "avuç" organ adını içerir. "Kukla gibi kullanmak" deyiminde ise hiçbir organ adı yer almaz. Ancak "parmağında oynatmak" deyiminde aynı organ adı mevcuttur. Deyimler yapı bakımından birbirlerine denk değildir. Mısır Arapçasındaki deyim isimle kalıplaşmış, Türkçe karşılıkları ise fiille kalıplaşmıştır.

1.1.14. Yüz Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"تشوف وشك فيها" (Aziz, 1992, s. 68).

Sözlük anlamı: Bunda yüzünü görebilirsin.

Kullanım münasebeti: Bir yerin tertemiz ve pırıl pırıl olduğunu açıklamak için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: "Ak pak" ve "bal dök yala" (Aksoy, 2018, s. 557, 612).

Mısır Arapçasındaki deyimde "yüz" organ adı yer almaktadır. Türkçe deyimlerde organ adı bulunmamaktadır. Her iki dilde deyimler ifade açısından farklılık göstermektedir. Türkçe karşılıklarının biri ikileme grubu biçiminde kalıplaşmıştır. Diğeri ise Mısır Arapçasındaki deyim gibi fiille kalıplaşmıştır.

"وشك ولا وش القمر" (Aziz, 1992, s. 290).

Sözlük anlamı: Yüzün mü? Yoksa ayın yüzü mü?

Kullanım münasebeti: Uzun süre görünmeyen kişiler için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: "Yüzünü gören cennetlik" (TDK, 2024).

Her iki dilde de deyim "yüz" organ adını barındırmaktadır. Ancak deyimlerin ifade yönünden örtüşmediği görülmektedir. Yapı bakımından ise ikisi fiil ile kalıplaşmamıştır.

"وشه مكشوف" (Aziz, 1992, s. 290).

Sözlük anlamı: Yüzü açık.

Kullanım münasebeti: Hep utanç duyulacak şeyleri sıklıkla yapan, utanmaz kimsenin durumunu izah etmek amacıyla kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Ar damarı çatlamış”, “yüzü (suratı) eşek (davul) derisi”, “yüzü kasap süngeriyile silinmiş” ve “yüzünün derisi kalın” (Aksoy, 2018, s. 580, 1134, 1135).

Mısır Arapçasındaki deyimde “yüz” organ adı kullanılırken Türkçe karşılıklarının üçünde “yüz”, birinde ise “damar” organ adı yer almaktadır. Her iki dilde deyimler ifade bakımından örtüşmemektedir. Mısır Arapçası deyim, isimle kalıplaşmıştır. Türkçe deyimlerin ikisi fiille, diğer iki deyim ise, Mısır Arapçasındaki deyim gibi, isimle kalıplaşmıştır.

1.2. İki Organ Adıyla Kurulan Deyimler

1.2.1. El ve Ayak Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler

"لا من إيدته ولا من رجله" (Aziz, 1992, s. 225).

Sözlük anlamı: Ne elinden ne de ayağından (bir şey geliyor).

Kullanım münasebeti: Hiçbir çare bulamamak, elden bir şey gelmemek anlamında kullanılmaktadır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Elinden bir iş (veya şey) gelmemek” (Aksoy, 2018, s. 758).

Mısır Arapçasındaki deyimde “el” ve “ayak” olmak üzere iki farklı organ adı bulunmakta, Türkçe karşılığı olan deyim ise “el” organ adını içermektedir. İfade yönünden birbirlerine uymamaktadırlar. Deyimler yapısal olarak farklı kurulmuştur. Mısır Arapçası deyim Türkçe deyimden farklı olarak fiil ile kalıplaşmamıştır.

1.2.2. El ve Diş Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler

"مسك (فيه) بأيدته واسنانه" (Aziz, 1992, s. 40).

Sözlük anlamı: Onu eliyle ve dişleriyle tuttu.

Kullanım münasebeti: Bir işe büyük bir özen ve önem vererek giriştiğini anlatmak için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Dört elle sarılmak (yapışmak)” (TDK, 2024).

Mısır Arapçasındaki deyimde “diş” ve “el” olmak üzere iki farklı organ adı yer alırken Türkçe karşılığı olan deyimde sadece “el” organ adı bulunmaktadır. Bundan dolayı deyimlerin ifade bakımından aynı olmadıkları görülmektedir. Her iki deyim fiil ile kalıplaşmıştır. Mısır Arapçası deyim “tutmak” fiili ile, Türkçe deyim “sarılmak” fiili ile kalıplaşmıştır.

1.2.3. Yürek ve Ayak Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler

"قلبه وقع في رجله" (Aziz, 1992, s. 213).

Sözlük anlamı: Yüreği ayağına düştü.

Kullanım münasebeti: Birinin bir olay karşısında çok korktuğunu anlatmak amacıyla kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Yüreği ağzına gelmek” (Öztürk, 2018, s. 432) ve “ödü patlamak” (Aksoy, 2018, s. 893).

Türkçe karşılıklarının biri Mısır Arapçasındaki deyim gibi “yürek” organ adını içermektedir. Ancak Mısır Arapçasındaki deyimde “yürek” ile birlikte “ayak” organ adı bulunurken Türkçe deyimde “yürek” ile birlikte “ağız” organ adı yer almaktadır. Bundan dolayı ifade edilişinde farklılıklar görülmektedir. Türkçe diğer karşılığında ise “öd” organ adı görülmektedir. Her iki dilde deyimler fiil ile kalıplaşmıştır. Mısır Arapçasındaki deyim “düşmek” fiili ile kurulurken Türkçe karşılıkları “gelmek” ve “patlamak” fiilleriyle oluşturulmuştur.

2. Hem Anlam Hem de İfade Düzeyinde Benzeşen Deyimler

2.1. Ağız Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"ماتتبلش في بؤقه فوله" (Aziz, 1992, s. 239).

Sözlük anlamı: Ağzında bakla ıslanmaz.

Kullanım münasebeti: Birinin hiçbir şey saklayamadığını, her şeyi söylediğini izah etme durumunda kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Ağzında bakla ıslanmamak” (Aksoy, 2018, s. 542).

Her iki deyimde “ağız” organ adı kullanılmaktadır. Her iki deyim ifade açısından da birebir aynıdır. Yapı açısından her ikisi de “ıslanmak” fiili ile kalıplaşmıştır.

2.2. Alın Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"عرق الجبين" (Aziz, 1992, s. 173).

Sözlük anlamı: Alın teri.

Kullanım münasebeti: Çok emek vermek, zahmetli bir iş görmeyi belirtmek için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Alın teri” (Aksoy, 2018, s. 562).

Görüldüğü üzere iki deyim hem anlam hem ifade hem de yapı bakımından birebir eşdeğerdir. Her iki dilde deyim “alın” organ adını barındırmaktadır. Deyimler isimle kalıplaşmıştır.

2.3. Burun Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"روحه في مناخيرہ" (Aziz, 1992, s. 114).

Sözlük anlamı: Canı burnunda.

Kullanım münasebeti: Çektiği sıkıntıya artık dayanmaz hale geldiğini, çok bunaldığını anlatmak amacıyla kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Canı burnuna gelmek” (Aksoy, 2018, s. 672) ve “canı burnunda” (TDK, 2024). Her iki dilde deyimler “burun” organ adıyla kurulmaktadır. İfade

bakımından birbirlerine uymaktadır. Aralarındaki tek fark, Mısır Arapçası eş dizimde “gelmek” fiilinin kullanılmamasıdır. Bundan dolayı deyimler yapısal olarak farklı kurulmuştur. Mısır Arapçasındaki deyim isimle kurulurken Türkçe karşılığı olan deyim fiille kalıplaşmıştır. İkinci Türkçe deyim karşılığı ise Mısır Arapçası deyimini ile birebir eşdeğerdir. Yapı açısından da ikisi fiil ile kalıplaşmamıştır.

2.4. El Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"تسلم إيدك" (Aziz, 1992, s. 67).

Sözlük anlamı: Elin sağ olsun.

Kullanım münasebeti: Yapılan iş için teşekkür etmek amacıyla kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Eline sağlık” (Aksoy, 2018, s. 754).

Her iki dilde deyimler “el” organ adıyla kurulmuştur. Deyimler hem ifade hem de anlam bakımından birebir eşdeğerdir. Fakat yapılarında farklılık görünmektedir. Mısır Arapçasındaki deyim fiille kalıplaşırken Türkçe deyimde “olmak” fiili düşürülmüştür.

2.5. Dil Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"على لساني" (Aziz, 1992, s. 183).

Sözlük anlamı: Dilimde.

Kullanım münasebeti: Bir şeyin söyleyecek duruma geldiğini ama söylemediğini izah etme durumunda kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Dilin ucuna gelmek” (Aksoy, 2018, s. 722).

Görüldüğü üzere deyimlerde benzer ifade bulunmaktadır. Her iki deyimde “dil” organ adı kullanılmaktadır. Aralarındaki fark, Türkçede “gelmek” fiilinin kullanılmasıdır. Bundan dolayı yapı bakımından farklıdır. Mısır Arapçasındaki deyim fiille değil, isimle kalıplaşmıştır.

2.6. Diş Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"جز على سنانہ" (Aziz, 1992, s. 76).

Sözlük anlamı: Dişlerini sıkıttı.

Kullanım münasebeti: Darlığa, sıkıntıya, dayanmaya ve kendini tutmaya çalışan kimse için kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Dişini sıkmak” (TDK, 2024).

Her iki dilde deyimler hem ifade hem de anlam bakımından birebir aynıdır. Yapısal olarak da aynıdır. İki dilde de “sıkma” fiiliyle kalıplaşmıştır.

2.7. Göz Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"عيني عينك" (Aziz, 1992, s. 192).

Sözlük anlamı: Gözüm gözüne.

Kullanım münasebeti: Herkesin gözü önünde, ortada olmak anlamında kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Göz göre göre” (Aksoy, 2018, s. 810).

Mısır Arapçasındaki deyim ve Türkçe deyim “göz” organ ismiyle kurulmaktadır. Her iki deyimden benzer ifadeye sahip olduğu söylenebilmektedir. Fakat deyimlerde yapı itibarıyla farklılık görülmektedir. Mısır Arapçasındaki deyimde fiil yoktur. Türkçe karşılığı olan deyim ise fiilimsi ile kalıplaşmıştır.

2.8. Kulak Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"حلقة في وده" (Aziz, 1992, s. 96).

Sözlük anlamı: Kulağında küpe.

Kullanım münasebeti: Başına gelen bir şeyin hiç unutamayacağı hale geldiğini, hep aklında olduğunu ifade etmek amacıyla kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Kulağına küpe olmak” (Aksoy, 2018, s. 942).

Her iki deyim “kulak” organ adı ile kurulmuştur. Hem anlam hem de ifade açısından birbirleriyle örtüşmektedir. Yapı bakımından ise aynı olmadıkları görülmektedir. Türkçedeki deyim fiil ile kalıplaşmış, Mısır Arapçasındaki deyim isimle kalıplaşmıştır.

"نايم على وده" (Aziz, 1992, s. 271).

Sözlük anlamı: Kulağının üzerine yatan kimse.

Kullanım münasebeti: Hiçbir şeyden haberi olmadığını, dikkat etmediğini açıklamak amacıyla kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Kulağının üzerine yatmak” (TDK, 2024).

Her iki dilde deyimler “kulak” organ adıyla kurulmaktadır. Deyimler, ifade açısından da birebir aynıdır. Ancak yapıları farklıdır. Mısır Arapçası deyim sıfat grubu olarak, Türkçe karşılığı olan deyim ise fiil ile kalıplaşmıştır.

2.9. Parmak Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"تاكل صوابك وراه" (Aziz, 1992, s. 65).

Sözlük anlamı: (Yemeğin) arkasından parmaklarını yersin.

Kullanım münasebeti: Yediği yemeğin çok lezzetli olduğunu açıklamak amacıyla kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Parmaklarını (birlikte) yemek” (Aksoy, 2018, s. 1006).

Görüldüğü üzere bu iki deyim ifade ve anlam bakımından benzer olup “parmak” organ adı ile oluşturulmuştur. Deyimler yapı olarak fiille kalıplaşmıştır. Her ikisinde de “yemek” fiili yer almaktadır.

2.10. Yüz Organ Adıyla Kurulan Deyimler

"مالوش وش" (Aziz, 1992, s. 244).

Sözlük anlamı: Yüzü yok.

Kullanım münasebeti: Cüret ve cesareti kalmamak, utanmak anlamında kullanılır.

Türkçedeki deyim karşılığı: “Yüzü kalmamak” ve “Yüzü yok” (Aksoy, 2018, s. 1134, 1139).

Her iki dilde deyimler “yüz” organ adını içermektedir. Mısır Arapçası deyimde ve Türkçe “Yüzü yok” deyiminde “yüz” organ adı yer almıştır. Her iki deyim hem ifade hem de yapı yönünden birebir örtüşmektedir. “Yüzü kalmamak” deyimini ise fiil ile kalıplaştırmıştır.

Çalışmada organ adlarıyla oluşturulmuş Mısır Arapçası ve Türkçedeki deyimlerin kullanım sıklığı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Mısır Arapçası ve Türkçedeki deyimlerde organ adlarının kullanım sıklığı.

Organ Adı	Mısır Arapçasında Kullanım Sıklığı	Türkçede Kullanım Sıklığı
Ağız	1	3
Alın	1	1
Avuç	-	1
Ayak	3	-
Baş	1	2
Beyin	6	-
Boyun	1	-
Burun	2	3
Damar	-	1
Dil	5	2
Diş	4	2
El	9	11
Ense	1	-
Göz	2	1
Kafa	-	1
Kalp/ Yürek	4	2
Karın	1	-
Kulak	5	3
Omuz	1	-
Parmak	2	2
Yüz	5	7

Sonuç

Deyimler, bir milletin geleneklerini, adetlerini, kültürünü ve kimliğini yansıtan sözcük öbekleridir. Başka bir deyişle deyimler dilde bir kültür aktarıcısı görevini üstlenmektedir.

Deyimlerde organ adlarına sıklıkla yer verilmiştir. Mısır Arapçası ve Türkçe geniş bir deyim yelpazesine sahiptir ve organ adı içeren deyimlerin her iki dilde de sık kullanıldığı ve fazla sayıda olduğu saptanmıştır.

Çalışmada Mısır Arapçasına ait on sekiz farklı organ adını barındıran deyim analiz edilmiştir. Birden fazla organ adı içeren deyimlerin sayısı üç adettir. “El” organıyla kurulan deyimlerin diğer organlarla kurulan deyimlere nazaran daha fazla olduğu görülmektedir.

Çalışmada Mısır Arapçasındaki deyimleri karşılayan Türkçe deyimlerin sayısı altmış bir adettir. Türkçe deyimlerde on beş farklı organ adı geçmiştir. Mısır Arapçasındaki gibi Türkçe deyimlerde de “el” organ adı ile kurulan deyim sayısı daha fazladır.

Bu çalışmada Mısır Arapçasında organ adı içeren deyimler esas olarak alınmış, Türkçedeki karşılıklarında organ adı olup olmamasına bakılmaksızın, sadece anlam açısından eşdeğer deyimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen çalışmada altmış bir adet deyim içinde kırk üç adet organ adı içeren deyim bulunmuştur. Yani Mısır Arapçasında organ adı kullanılan deyimlerin karşılığı olarak Türkçede yüzde yetmiş buçuk (%70,5) oranında organ adıyla kurulmuş deyim mevcuttur. Burada deyimlerde organ adlarının ne kadar önemli bir yer tuttuğu bir kez daha görülür.

Çalışmada toplam elli adet Mısır Arapçası deyim incelenmiştir. Her dilin kendine özgü ifade şekli, anlatım yolu vardır. “رَقَبَتُهُ قَدْ السَّمْسَمَةُ” “Yüzü kara” deyimlerinde olduğu gibi ifade yönünden benzemeyen, ancak anlam yönünden birbirini karşılayan otuz dokuz adet deyim tespit edilmiştir. Her iki dilde hem anlam hem de ifade bakımından birebir eşdeğer on bir adet deyim saptanmıştır. Her toplum, kendi kültür ve dil özelliklerine göre deyimlerini dile getirir. Bu nedenle iki dil arasında bulunan ayrım noktaları deyim konusunda daha çok kendisini gösterir. Her biri aynı olay karşısında aynı yorumu yapsa da bunu farklı biçimlerde ifade ederler. Zira her milletin kültür farklılığı, kullandığı kelimelere ve ifade etme biçimlerine yansır.

Mısır Arapçası ve Türkçede, “وَرَيْنَا عَرْضَ كَتَاكَ” “çek arabanı” deyiminde olduğu gibi, yapı ve anlam bakımından benzer deyimlerin oldukça fazla olduğu görülmüştür. Mısır Arapçasında fiille kalıplaşmış deyimlerin sayısı yirmi iki adet, isimle kalıplaşmış deyimlerin sayısı ise yirmi sekiz adettir. Türkçede ise fiille kalıplaşmış deyimlerin sayısı otuz altı adet, isimle kalıplaşmış deyimlerin sayısı yirmi beş adettir. Çalışmada yer alan Mısır Arapçasındaki deyimlerin çoğu isimle kalıplaşmışken Türkçe deyimler fiille kalıplaşmıştır.

Organ adlarını barındıran deyimlerin incelendiği çalışmada “خَطَفَ رَجُلَهُ” “dörtnele gitmek” deyiminde olduğu gibi söz konusu dillerden birinde organ adı bulunduğu halde, diğerinde organ adının yer almadığı deyimler görülmüştür. Her iki dilde, “عَلَى قَلْبِهِ مَرَاوَحَ” “eli ağır” deyimlerinde görüldüğü gibi, iki farklı organ adıyla kurulan deyim örnekleri saptanmıştır.

Karşılaştırmalı analiz yaparken gözlemlenen bir diğer husus ise, “وَشَكَ وَلَا وَشَ الْقَمَرُ” “yüzünü gören cennetlik” deyimlerinde olduğu gibi, aynı organ adının farklı sözcüklerle ilişkilendirilerek kullanılmasıdır. Bu deyimler iki milletin benzer dil mantığına sahip

olduğunu göstermektedir. Benzer anlam ve kullanım, dillerin benzer algılama biçimlerine işaret etmektedir.

Her iki dilde, bazı deyimlerde eş anlamlılık olgusu görülmüştür. Örneğin, Mısır Arapçasında hep söven, sözleri küfürle dolu olan kimse için "لسانه مبرد", "مسحوب من لسانه" olmak üzere dört deyim rastlanması, Türkçede de kimsenin sözünü dinlemeyerek kendi istediğini yapan kişi için "inadım inat, adım Kel (Hacı) Murat" ve "keçi (eşek, katır) inadı" gibi birden fazla deyim karşılığı olması buna örnektir. Gerek Türkçe gerek Mısır Arapçasında bir olayı belirtmek amacıyla birden fazla deyim kullanılmıştır.

Sonuç olarak, deyimlerin tam olarak ne kastettiğini algılamak ve doğru şekilde kullanabilmek, bir dilin ve kültürün derinliklerine inmeyi gerektirir. Dil ve kültür arasındaki bağlantıyı doğru biçimde anlamak, farklı milletlerin düşünce dünyalarını keşfetmesine yardımcı olur ve bu durum da bireyin başka toplumlarda yaşayan insanlarla daha zengin ve daha sağlıklı iletişim kurmasına katkıda bulunur. Bu çalışma ve bunun gibi karşılaştırmalı çalışmalar iki dilin düşünce dünyalarının benzerlik ve farklılıklarının keşfedilmesine yardımcı olmaktadır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayın evi.
- Aksoy, A. (2015). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1 atasözleri sözlüğü İstanbul*: İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ.
- Aksoy, A. (2018). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 2 deyimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ.
- Amin, W. (2020). *Yabancı dil öğretimi bağlamında Türkçe ve Arapça organ adları İçeren deyimlerin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aziz, A. (1992). *El-kinayetu'l-'ammiyye el-Massriye*. Kahire: Kutub Arabiyye Yayınevi.
- Cır, T. (2023). *Vücut organlarını içeren Arapça-Türkçe deyimler karşıtsal analiz*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çotuksöken, Y. ve Bek, K. (2022). *İlkokul ve ortaokul için deyimler sözlüğü*. İstanbul: Türkiye Bankası Kültür Yayınları.
- Dâvut, M. (2003). *Mu'cemu'l-ta'bîret'ül ıstılâhiyye fi'l Arabiyyeti'l Mu'asıra*. Kahire: Garip Yayınevi.
- Delice, H. (2003). Deyimlerin dil bilgisel yapıları ve yapı çözümlemişleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*. 2 (2), 177-194.
- Ergüven, Ş. (2020). *Arapça deyimler lafız, mana ve kullanım özellikleri*. Ankara: Fecr Yayınevi.

Fayid, W. (2007). *M'ucem elt'abir elistilahıyye fı Elarabiye Elmu'asire*. Kahire: Kahire Üniversitesi.

İslamoğlu, A. (2010). Mısır üniversitelerinde Türkoloji çalışmaları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (18), 143-171.

Kocabıyık, H. (2016). *Kur'an'ı Kerim'de "el" ve "yüz" kelimelerinin yer aldığı deyimlerin Türkçe çevirilerinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Öztürk, D. (2018). *Türkiye Türkçesinde anlamca kaynaşmış – deyimleşmiş birleşik fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Paşa, A. T. (2014). *El-Emsâlu'l-âmmiyye*. Kahire: Hindawi Yayınevi.

Teşdelen, H. (2009). Arap deyim ve atasözlerinde 'el' motifi. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 209-250.

TDK. "Türk Dil Kurumu Sözlükleri". Erişim: 10 Kasım 2024. <https://sozluk.gov.tr>

Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yazıcı, N. (2003). *Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İstanbul: Rağbet.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2002). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara Seçkin Yayıncılık.

